

технологічних інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій є зменшення витрат і як наслідок збільшення конкурентоспроможності національної економіки. Більшість керівників вже сьогодні розглядають зростаючу популярність інтерактивних сервісів і соціальних медіа-каналів як перспективний напрям економічної діяльності, а представленість компанії в цифровому середовищі стає практичною необхідністю.

3.2. Поняття рейтингу та особливості застосування рейтингового оцінювання для вищих навчальних закладів

Однією із значущих сфер життєдіяльності людини є освіта. На даний час освіта безпосередньо впливає на розвиток процесів, які приносять суспільству прибутки, та збільшує його інтелектуальний потенціал. Освітні послуги є специфічними відносно інших нематеріальних послуг, тому що наслідки від споживання цих послуг є благом не тільки для індивіда, але і для економіки і суспільства в цілому, а отже аналіз їх надання є дуже важливим.

В умовах конкурентного ринкового середовища необхідним є визначення якості надання освітніх послуг, як на рівні окремого навчального закладу, так і на рівні всієї системи освіти. До того ж аналіз та систематизація якісних і кількісних даних про рівень пропонованих освітніх послуг та умов їх надання має неабияке значення, адже система освіти є одним із наймасовіших соціальних інститутів.

Для прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо проведення активної діяльності, тобто рішень, які відповідають обраному співвідношенню доходності й ризику, суб'єкти господарської діяльності, приватні особи й самі навчальні заклади потребують об'єктивної інформації про фінансовий стан, якість послуг, матеріальну базу тощо. Для задоволення саме цієї потреби і слугують публічні рейтинги, що присвоюються вищим навчальним закладам державними та міжнародними рейтинговими агенціями. Такі рейтинги дають можливість будь-якому користувачеві рейтингу здійснювати порівняльну оцінку різноманітних закладів освіти без проведення детального аналізу їх фінансового стану та інших показників.

Дослідження рейтингу та методів його оцінювання на сьогодні є вкрай актуальним. Основний принцип складання рейтингу полягає в тому, щоб відбити стан учасника ринку серед йому подібних за допомогою у певний спосіб обробленої інформації. Проте підходи до визначення сутності рейтингу та рейтингової оцінки неоднозначні. Розглянемо думки різних авторів до визначення поняття рейтингу.

• Вітчизняні науковці під рейтингом (від англ. rating - оцінка, оцінювання, віднесення до розряду, категорії) визначають узагальнюючу порівняльну оцінку фінансово-господарського стану організацій та їх ранжування за певними критеріями. Підґрунтям рейтингу є узагальнена характеристика за певною ознакою, що дає можливість групувати організації у певній послідовності залежно від значення цієї ознаки. Отже, рейтинг - це метод порівняльної оцінки

діяльності кількох установ однієї чи різних сфер діяльності залежно від обраних контрольних показників в управлінських цілях.

Професор Дуканич Л.В. визначає рейтинг як вид інтегральної комплексної оцінки, до якої існує ряд вимог, зокрема:

- 1) вона повинна враховувати сукупність критеріїв та показників, які всебічно характеризують об'єкт оцінки;
- 2) така оцінка має бути загальноприйнятою;
- 3) вона повинна бути транспарентною (має бути чітко зрозуміло, за якими саме характеристиками, в яких пропорціях і за якими правилами вона була визначена) [7].

Гармидаров П.П. аналізує рейтинг як цільову функцію рейтингового управління, що відображає стан як досліджуваного суб'єкта рейтингування загалом, так і його структурних компонентів зокрема [8]. Проте, на думку Вітлінського В.В., суттєвою характеристикою процесу рейтингового управління є те, що рейтингова оцінка одночасно виступає і як інструмент, і як ціль управління. Вибір методики обчислення рейтингу залежить від конкретної стратегії управління [9].

Російський вчений Кармінський А.М. в своїх працях наголошує на тому, що рейтинг в сучасному розумінні — це комплексна оцінка ризиків фірми, банку, страхової компанії, пайового фонду, країни, регіону, випусків облігацій та інших фінансових інструментів за дискретної впорядкованої шкалою, яка називається рейтинговою шкалою [10].

В.І. Ляшенко дає визначення, що рейтинг — це оцінка позицій аналізованого об'єкту на шкалі показників. Він дає змогу встановити на відповідну дату положення учасників ринку, виявити їх місце серед інших учасників відповідно до наступних ознак: фінансовий стан, стійкість, активність, ринкова позиція. Отже, рейтинг - це орієнтир для учасників ринку, на основі якого обирається стратегія поведінки.

У суспільстві з ринковою економікою рейтинг - це насамперед інструмент демонстрації інвестиційної привабливості установи через уміння його менеджменту професійно і результативно працювати в будь-якій сфері, зокрема в освітній.

Діяльність установи - це процес реалізації функцій суб'єкта господарювання за допомогою виконання певних видів робіт заради досягнення поставлених цілей і отримання певного результату. Будь-яка організація є складною соціально-економічною системою, в якій виділено ключові функціональні підсистеми - маркетингову, виробничу, фінансову, інноваційну і кадрову. Не є виключенням і заклади вищої освіти.

Виходячи з цього ефективність управління діяльністю господарюючого суб'єкта - це комплексне поняття. Комплексність виявляється в тому, що ефективність відбивається через результати управління в різних функціональних підсистемах.

Ефективність управління діяльністю установи визначається як комплексна результативність управління діяльністю через оцінку реалізації її

маркетингової, виробничої, фінансової, інноваційної та кадрової складових.

Однією з головних передумов забезпечення ефективності управління діяльністю суб'єкта господарювання є оцінка її рівня. Для оцінки ефективності управління діяльністю організації використовують інтегральний показник ефективності, який формується на підставі системи якісних та кількісних показників, що відображають ефективність управління в ключових функціональних підсистемах - маркетинговій, виробничій, фінансовій, інноваційній та кадровій. При цьому значення самого інтегрального показника необхідне для однозначної відповіді на питання про рівень ефективності управління діяльністю установи, а також для відстеження динаміки цього показника.

Виходячи з розглянутого вище визначення рейтингу, можна сказати, що саме рейтингова оцінка є цим інтегральним показником для оцінки будь-якої діяльності чи її частини влюбій сфері. Згідно сутності ефективності управління діяльністю підприємства її узагальнений показник повинен давати підприємству можливість здійснювати порівняльну оцінку результатів діяльності як в динаміці, так і по відношенню до конкурентів. В даному випадку мова йде про методи порівняльної рейтингової оцінки.

У зв'язку зі складністю одночасного контролю великої кількості різноманітних показників у фінансово-економічному аналізі значного поширення набули процедури комплексної оцінки, на підставі яких може обчислюватися рейтинг як узагальнена оцінка діяльності економічної системи. Під рейтингом розуміють комплексну характеристику економічної системи згідно з певною шкалою, де значення рейтингу це елемент лінійно напівупорядкованої множини [11].

Метод рейтингової оцінки носить системний комплексний характер і базується на різних аналітичних підходах до їх ранжирування.

Під рейтингуванням розуміється вид професійної діяльності, що передбачає проведення уповноваженим суб'єктом комплексного оцінювання виробничої, фінансово-економічної, маркетингової, кадрової та інших сфер діяльності досліджуваного об'єкта рейтингування та виведення на цій основі рейтингу, котрий у максимально компактній формі відображає справжній стан об'єкта (його надійність, інвестиційну привабливість, кредито- та платоспроможність тощо) відповідно до розробленої шкали, а також дає змогу сформулювати реалістичний прогноз про його розвиток у коротко- та довгостроковому періоді. В процесі рейтингування здійснюється рейтингова оцінка з присвоєнням певному суб'єкту рівня рейтингу. При цьому рейтингом є значення певної відносної оцінки, що діє у визначений момент чи протягом певного періоду часу, яку суб'єкт рейтингування в результаті реалізації процесу рейтингування присвоює досліджуваному об'єкту та вважає найоптимальнішим для його позиціонування за обраним критерієм чи набором критеріїв серед інших подібних за основними параметрами суб'єктів господарювання [12].

Процес управління будь-якою установою є складним і трудомістким. Для досягнення певних результатів потрібне чітке планування і прогнозування

самого процесу. При цьому на господарську діяльність впливають різноманітні чинники, врахувати вплив яких необхідно, але іноді не можливо це зробити в повному обсязі. Для зниження ступеня ризику щодо прийняття некоректних чи неточних управлінських рішень застосовують факторизацію ряду показників, що забезпечує скорочення їх кількості. Така факторизація може бути здійснена в результаті заміни тієї чи іншої групи показників їх інтегрованою комплексною оцінкою. Основні критерії, що висуваються до кожної такої оцінки, полягають у наступному:

Критерій 1: інтегрована комплексна оцінка повинна бути загальновизнаною.

Критерій 2: інтегрована комплексна оцінка має бути зрозумілою, тобто повинно бути ясно, які, власне, характеристики та в яких саме пропорціях зосереджені в ній.

Найповніше відповідає критеріям 1 та 2 така широко використовувана у світовій практиці оцінка стану економічної системи, як рейтинг. Рейтинг являє собою оцінку тих чи інших аспектів діяльності досліджуваного суб'єкта господарювання за фіксованої шкали. Отже, рейтинг є комплексною інформацією щодо стану установи, яка подається в максимально згорнутому вигляді [13].

Доцільність використання рейтингових систем для оцінки діяльності установ обумовлена недоліками, що містять існуючі методики діагностики фінансового стану, конкурентоспроможності та інших напрямів.

До найсуттєвіших недоліків вітчизняних методик традиційного аналізу віднесемо:

- суб'єктивність формування вибірки показників оцінювання;
- недостатнє обґрунтування та відсутність галузевої диференціації нормативних значень основних показників;
- відсутність багаторівневої класифікації рівнів фінансової стійкості;
- неврахування якісних критеріїв і показників виробничо-господарської діяльності;
- обмежене коло користувачів (для певних форм власності).

Ці недоліки майже повністю усуваються при застосуванні універсального механізму оцінювання діяльності — рейтингу. Основні переваги рейтингового підходу до оцінювання установ проявляються у багатогранності значення показника рейтингу. Рейтинг виступає:

- індикатором оцінювання фінансово-господарського стану організації в розрізі окремих компонентів рейтингу, що дає змогу швидко виявити джерела потенційних ризиків і ліквідувати їх;
- стимулом до впровадження інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання у бізнес-середовищі;
- засобом залучення інвестицій та кредитних ресурсів;
- способом розширення клієнтської бази;
- базою для порівняння із діловими партнерами і конкурентами;
- активно діючим елементом рекламної кампанії та чинником формування

міжду підприємства у відносинах із громадськістю;

- фактором сприяння залученню нових висококваліфікованих кадрів [13].

У відповідності з чинним українським законодавством процедура рейтингування опирається на принципи: незалежності висновків рейтингового агентства щодо будь-якого об'єкту рейтингування; прагнення до максимальної об'єктивності та точності визначення рейтингів; публічності рейтингових оцінок та своєчасність розкриття інформації; дотримання норм ділової етики; інформаційної відкритості та фінансової прозорості діяльності агентства.

Серед особливостей рейтингового оцінювання слід виділити найвагоміші:

1) рейтинг є втіленням такої функції управління, як аналіз у його чистому вигляді, тобто «аналіз високого рівня»;

2) в підґрунті рейтингової оцінки закладено принцип відповідності функціонування установи низці критеріїв, тобто рейтинг є результатом процесу багатфакторного аналізу діяльності суб'єкта господарювання [14].

Застосування рейтингів на сьогодні є дуже широким. Їх успішно використовують у різних сферах господарської діяльності та з різною метою: віднесення об'єкта до певного класу або категорії; ранжування організацій за певними критеріями; розгляду усіх установ з єдиного погляду та визначення місця конкретної установи; порівняння певної вимірної кількості чи вартості з критерієм чи стандартом певного класу, розряду або рангу; проведення порівняльного аналізу динамічно розвинених систем.

Зрозуміло, що за такої широкої сфери застосування існує багато різновидів рейтингових оцінок. Щодо типів рейтингових оцінок, то відповідно до способу порівняльності виокремлюють два основних.

Перший тип передбачає порівняння з деяким нормативом. Оцінка тих чи інших аспектів діяльності досліджуваної економічної системи здійснюється за фіксованою шкалою.

Другий тип означає формування впорядкованого переліку кінцевої множини економічних систем, побудований за зменшенням деякої «якості» цих систем.

Прикладами рейтингових оцінок першого типу є рейтинг кредитоспроможності підприємств, регіонів, рейтинг цінних паперів тощо. Так довгостроковий кредитний рейтинг за національною українською шкалою міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings має 12 градацій від AAAukr до Dukr.

Прикладом рейтингу другого типу є рейтинг вищих навчальних закладів України, рейтинг надійності страхових компаній, комерційних банків та інші. Цей тип рейтингу отримав назву рангового рейтингу. Класифікаційною ознакою при виокремленні цих двох типів рейтингових моделей є сутність процедури порівняння, що виконується для визначення рейтингу. В першому випадку оцінюється один окремий об'єкт або їх множина в порівнянні з деяким еталонним «ідеальним» або «нормативним» об'єктом. В другому - виконується порівняння множини об'єктів між собою.

Кожен з цих типів в подальшому розділяється ще на два підтипи - для

першого це «з відомим до початку оцінювання еталонним об'єктом» та «з визначенням еталонних об'єктів в процесі оцінювання». Для другого типу рейтингу розподіл виконується в залежності від того, чи здійснюється порівняння на основі кількісного інтегрального показника, чи за допомогою якісної процедури попарних порівнянь.

Схематично розглянута класифікація представлена на рис.3.6 [14].

Російська інформаційно-консалтингова компанія «ІТМ Consult» виділяє два види рейтингів: експертний - у випадку якщо впорядкування визначається експертом (комісією експертів) та аналітичний рейтинг, в якому впорядкування об'єктів визначається математичною моделлю. Але для досягнення більшої об'єктивності слід зазначити, що рейтинг не може бути виключно експертним прогнозом, оскільки експерт може втрачати свої навички, виявляти небажані суб'єктивні схильності, а при відсутності помічників і не мати достатньої інформаційної бази для прийняття рішень.

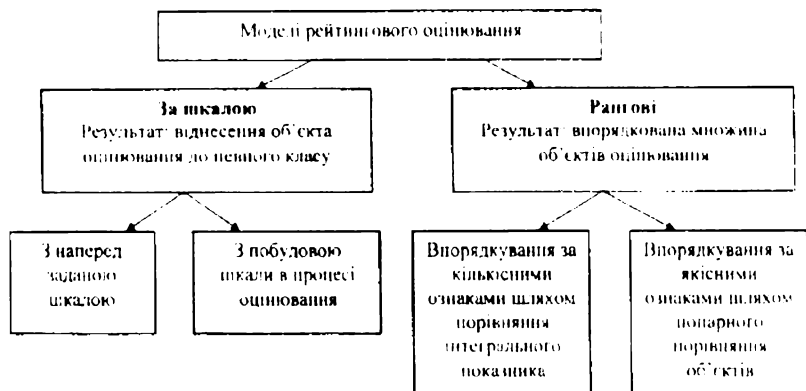

Рис. 3.2.1. Класифікація рейтингів

Одним із способів здійснення рейтингової оцінки ефективності управління діяльністю установи є метод угруповань. Він полягає у виділенні серед сукупності досліджуваних об'єктів однорідних груп по будь-яким загальним ознакам. Розподіл сукупності організацій може бути здійснено за рівнем досягнення результатів, за ступенем виконання плану або дотримання норм. Угруповання здійснюється за однією або декількома ознаками. Отримані при цьому оцінки містять в собі характеристики окремих закладів як типових представників своєї групи, а також характеристики їх положення як в межах своєї групи, так і серед установ, що вивчаються.

Враховуючи міжнародний досвід у застосуванні рейтингового оцінювання в освітній сфері, в Україні було розроблено національну систему рейтингового оцінювання, яка впроваджується з метою стимулювання підвищення якості вищої освіти, її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг і ринку праці та участі вищих навчальних закладів України у

міжнародних рейтингах університетів.

Основними завданнями національної системи рейтингового оцінювання є:

1) стимулювання діяльності вищих навчальних закладів щодо забезпечення якості вищої освіти та науки на інституційному, регіональному, національному та міжнародному рівнях;

2) інформування суспільства, органів влади про стан вищої освіти та рівень досягнень вищих навчальних закладів щодо якості освітньої та наукової діяльності, позиціонування вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг і ринку праці;

3) підвищення міжнародної активності вищих навчальних закладів у сфері освіти та науки, створення умов для обміну студентами, аспірантами, докторантами, науковими і науково-педагогічними працівниками та їх участі в реалізації міжнародних проектів і програм, науково-практичних конференціях, семінарах, виставках;

4) сприяння ефективному управлінню діяльністю вищого навчального закладу.

Національна система рейтингового оцінювання ґрунтується на принципах:

- доступності, відкритості, прозорості та гласності;
- довіри та відповідальності;
- сумісності та порівнянності вищих навчальних закладів, що беруть участь у рейтинговому оцінюванні (далі - суб'єкти рейтингового оцінювання);
- сумісності національної системи рейтингового оцінювання зі світовими та європейськими системами [15].

У рамках створення теоретико-методологічного поля складання університетських рейтингів, формування наукового підґрунтя та певної уніфікації цього процесу Інститутом вищої освіти Академії педагогічних наук України було розроблено і схвалено концепцію формування університетських рейтингів, в якій зроблено спробу синтезувати існуючі в провідних світових та національних рейтингах критерії та індикатори з метою оптимізації розробки університетських рейтингів в Україні. При розробці концепції використовувався як світовий досвід в певній галузі, так і вітчизняні напрацювання. У результаті, було запропоновано базу тріаду критеріїв:

- 1) якість викладання;
- 2) якість наукових досліджень;
- 3) імідж університету серед основних цільових аудиторій.

Ця методологія фіксує принципові підходи до оцінки стану університетської освіти. Вибір таких критеріїв обумовлений:

• 1) присутністю цих фундаментальних підходів в міжнародних університетських рейтингах та найбільш авторитетних національних рейтингах західних країн;

2) специфікою сучасного розуміння університету як інноваційного центру продукування нових знань та технологій та, відповідно, адекватним

баченням його місця та ролі в майбутньому (тобто, рейтинг стимулює трансформаційні процеси в університетському середовищі у відповідності з вимогами сучасності та задає для них відповідні орієнтири);

3) необхідністю подальшої інтеграції української університетської освіти до європейського та світового освітнього простору та потребою у визначенні сильних та слабких сторін вітчизняних університетів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Визначимо рейтинг ВНЗ як кількісну експертну оцінку позиції об'єкта дослідження, який аналізується серед групи однотипних об'єктів за системою якісних та кількісних показників (критеріїв) з урахуванням їхніх вагових коефіцієнтів.

Визначення рейтингу включає такі основні етапи:

1. Збір, систематизація та аналітичне опрацювання інформації (статистичної, експертної) за обраний для аналізу період;

2. Вибір та обґрунтування системи показників, що використовуються для обчислення рейтингової оцінки, їх структуризація;

3. Розроблення методології, методики та інструментарію щодо обчислення інтегрованого показника рейтингової оцінки;

Ранжирування об'єктів (елементів вибірки) згідно з кількісним значенням інтегрованого показника рейтингової оцінки для кожного з них [16].

Алгоритм визначення рейтингу ВНЗ наведено на рис. 3.2.2.

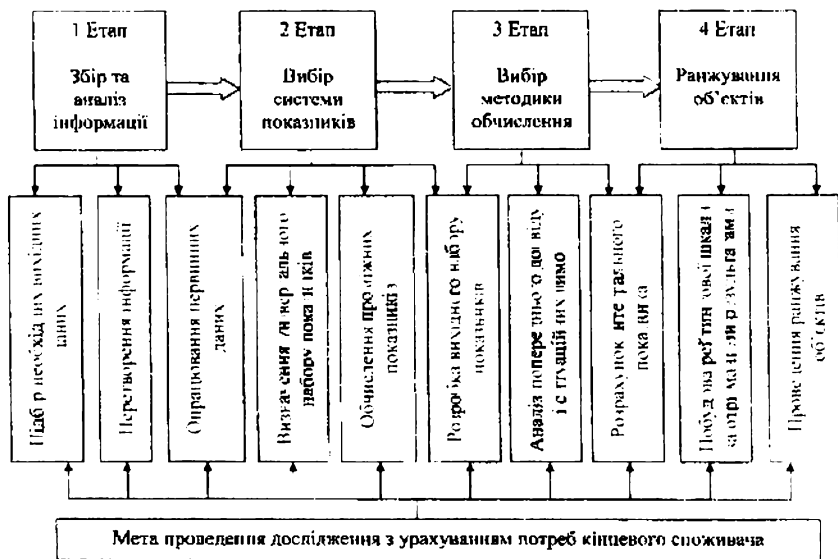

Рис. 3.2.2. Етапи рейтингового оцінювання діяльності закладів освіти

В процесі проведення рейтингового оцінювання сторони взаємодіють між собою. Особа, що проводить аналіз, одержує від об'єкта оцінювання необхідну

вихідну інформацію. Для успішної роботи дані на всіх етапах перетворення повинні відповідати ключовій вимозі - об'єктивності.

Враховуючи мету дослідження і кінцевих споживачі, визначаються системи показників, методи їх перетворення і групування. Вихідним продуктом повинна стати чітка класифікація об'єктів рейтингування за обраним інтегральним показником. Звернемо увагу на вплив споживача на весь процес. На всіх етапах оцінювання до уваги береться тільки та інформація, яка дозволить дати об'єктивну відповідь на поставлене питання - мету рейтингової оцінки, яку визначає насамперед замовник (споживач).

Аналіз та систематизація якісних і кількісних даних про рівень пропонованих вищими навчальними закладами освітніх послуг та умов їх надання має неабияке значення, адже система освіти є одним із наймасовіших соціальних інститутів. Визначення рейтингу ВНЗ дає можливість з'ясувати певні наявні тенденції, прагнення, сподівання в системі вищої освіти, на тлі яких більш виразними стають досягнення та недоліки конкретних ВНЗ, а це може слугувати, зокрема, правильному та своєчасному визначенню ними пріоритетних напрямів розвитку власної освітньої політики.

Слід також зауважити, що визначення рейтингу ВНЗ можна розглядати і як порівняльну оцінку ризиків можливого користувача освітніх послуг щодо отримання ним якісних знань або потенційного роботодавця щодо залучення добре підготовленого фахівця.

Таким чином, рейтингування є вкрай важливим при позиціонуванні установи на ринку. для виконання її управлінських функцій, в процесі підбору кадрів чи в подальшій їх підготовці, для прийняття рішень споживачами тощо.

Наявні системи визначення рейтингів вкрай різноманітні, а їх специфіка значною мірою залежить від особливостей системи вищої освіти кожної країни, цільової аудиторії, завдань, вирішуваних у результаті ранжування вищих навчальних закладів, застосовуваної методики тощо. Проте жодний із сучасних рейтингів не є універсальним «мірилом» різнобічної діяльності вищих навчальних закладів, а лише дозволяє порівняти деякі їх показники на основі використання тих чи інших груп критеріїв (якість навчання, якість наукових досліджень, матеріальна база тощо).

Зрозуміло, що саме рейтингова оцінка дозволяє охопити найбільш повно різні фактори впливу на діяльність ВНЗ. При формуванні інтегрального показника чинники групують за узагальнюючими ознаками, визначають коефіцієнти вагомості груп, і на базі опрацьованих даних проводять порівняння різник установ формуючи рейтинговий список чи рейтинг. Проте з метою порівняння різних університетів на сьогодні переважно використовують лише досить вузьку групу універсальних, об'єктивних й спільних для всіх вищих навчальних закладів критеріїв та індикаторів. Для більш повної оцінки рівня діяльності вищого навчального закладу можуть бути використані також такі показники, як дані, представлені у мережі Інтернет. Оскільки електронні видання є більш дешевими порівняно з іншими джерелами інформації, а також доступнішими для більш широкого кола користувачів, то, як наслідок,

ранжування вищих навчальних закладів у цьому випадку економічно є більш доцільним.

В будь-якому випадку процес рейтингування повинен бути орієнтований на потреби кінцевого споживача. В сучасних умовах основними користувачами такої інформації є учасники ринку праці - роботодавці та потенційні працівники. Тому інтегральний показник для побудови рейтингів обов'язково повинен містити не тільки критерії оцінки якості роботи і ресурсного забезпечення ВНЗ, а враховувати рівень співпраці з роботодавцями (працевлаштування загальне і за фахом, рівень оплати праці тощо).

3.3. Рейтингова оцінка іміджевої привабливості вищих навчальних закладів, що готують фахівців в галузі легкої промисловості

Розвиток ринкових відносин Україні корінним чином змінив економічні умови функціонування вищих навчальних закладів (ВНЗ). На сучасному етапі їх діяльність характеризується нестабільністю, підвищенням конкуренції на ринку послуг, недостатнім фінансуванням освіти. Університети самі стають суб'єктами ринкової економіки і орієнтуються на потреби ринку споживачів. В таких умовах важливо підвищувати конкурентоспроможність ВНЗ, на яку впливає привабливість напрямів підготовки (спеціальностей) за якими ведеться підготовка фахівців, виходячи з зацікавленості майбутніх студентів, враження, що склалося про рівень його престижності, іміджу.

Від якості підготовки майбутніх фахівців залежить їх працевлаштування після закінчення навчання, подальше просування по кар'єрі в певній галузі промисловості.

Одна з найстаріших галузей промисловості — легка промисловість, що створювалась протягом сторіч. Зародження легкої промисловості, і в першу чергу текстильної, спонукало до створення машинобудування, хімічної та інших галузей виробництва. Загальновідомо, що витрати на створення одного робочого місця в легкій промисловості в десятки разів менші, ніж, наприклад, у металургійній, хімічній і багатьох інших фондо- та наукомістких галузях. Тому економічне зростання більшості розвинутих країн світу, як правило, спиралось на виробництво товарів легкої промисловості, виготовлення і реалізація яких, при незначних капіталовитратах на створення робочих місць та низьких енерговитратах, приносило «швидкі» гроші, а крім того, забезпечувало зайнятість значної частини населення.

Вищенаведене підтверджує перспективу розвитку вітчизняної легкої промисловості. На засідання Ради підприємців, що відбулася 29 січня 2013 року, акцентувалась увага що для налагодження ситуації у цій галузі необхідно не тільки створювати сприятливі умови для розвитку власного виробництва, а й захищати ринок від неякісного дешевого імпорту. «Тут комплекс заходів потрібний. Не тільки податкові, кредитові, а й це ще перевірка якості того, що нам завозиться, і серйозні бар'єри на кордоні для неякісних товарів широкого вжитку. Дуже серйозні бар'єри». Це дає підставу стверджувати про увагу